

Süreç ve Sonuç Değerlendirme
Yöntem ve Araçlarıyla

Türkçe Eğitiminde
Ölçme ve
Değerlendirme

Prof. Dr. Ali GÖÇER

— 2. Baskı —

Prof. Dr. Ali GÖÇER

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

ISBN 978-605-364-807-9

DOI 10.14527/9786053648079

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Ağustos 2014, Ankara

2. Baskı: Şubat 2018, Ankara

Yayın-Proje: Özlem Sağlam

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kuşcuoğlu

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Özyurt Matbaacılık

Büyük Sanayi Zübeyde Hanım Mah. Süzgül Cad. No: 9

İskitler/Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 384 15 36

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 13385

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Babam Ömer Göçer'e...

ALİ GÖÇER

Kayseri'de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Selçuk Üniversitesi Niğde Eğitim Yüksekokulundan ve Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Adıyaman ve Kayseri illerinde sınıf ve Türkçe öğretmenliği yaptı. Öğretmenliği sırasında MEB Hizmetiçi Eğitim Dairesinin düzenlemiş olduğu Türkçe Öğretimi ve Metotları Kursu; Türkçe Öğretimi Yöntem ve Teknikleri Semineri; Türkçe Programını Değerlendirme Semineri vb. faaliyetlere katılarak Türkçenin eğitimi ve öğretimi konusunda bilgi ve deneyimini artırmaya çalıştı. 1999 yılında Ordu'da düzenlenen Türkçe Öğretimi Formatörlük Kursu'na katılarak Formatör Türkçe Öğretmeni oldu. Öğretmenlik mesleğini yürütürken Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalında yüksek lisans, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalında doktora çalışmasını tamamladı. 2006 yılında öğretmenlik mesleğinden ayrılarak Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalında öğretim üyeliğine başladı. 2009 yılında Niğde Üniversitesinden ayrılarak Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümüne geçti. Hâlen aynı üniversitede öğretmen adaylarını mesleğe hazırlamaya çalışmaktadır.

Yazarın yazdığı şiirleri, hazırladığı araştırma-inceleme yazıları değişik gazete ve dergilerde yayımlandı. Yazarın, öğretmenlik mesleği sırasında derlediği güzel söz ve anekdotları topladığı Konuşmamızı Süsleyen Etkili ve Güzel Sözler, Konuşmamızı Süsleyen Tarihî ve Edebî Anekdotlar adlarında iki derleme çalışması vardır. Ayrıca, İlköğretimde Türkçe Öğretimi, Yazma Eğitimi ve Yabancılarla Türkçe Öğretimi El Kitabı adlı çalışmalarda üç kitap bölümü yazarlığı ile elinizdeki kitaptan başka İlkokuma ve Yazma Öğretimi, Türkçe Öğretimi, Yazma Eğitimi adlarında üç kitabı daha bulunmaktadır.

Yazar, Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme çalışma alanı yanında ilkokuma ve yazma öğretimi; okuma, yazma, dinleme, konuşma dil beceri alanları ile Türkçenin ikinci dil olarak öğretimi ve genel olarak Türkçe eğitimi alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

ÖN SÖZ

Bu çalışma, yazarın Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2005 yılında tamamladığı 'İlköğretim İkinci Kademe (Ortaokul) Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme' adlı doktora tezi temel alınarak hazırlanmıştır. Temel alınan tez, ana metin üzerinde değişiklikler ve eklemeler yapılarak geliştirilmiş; günümüzde kullanılan yeni ve alternatif ölçme-değerlendirme yöntem ve araçlarıyla zenginleştirilerek çalışmaya son şekli verilmiştir.

Eğitim ortamında ölçme ve değerlendirme etkinliklerindeki temel amaç, öğrencilerin bilgi, beceri, ilgi ve yetenek alt yapısı yönünden tanınarak bulunduğu seviyeden daha iyi bir seviyeye getirebilmek için biçimlendirici çalışmalara rehberlik etmektir.

Eğitim ve öğretimin başarılı bir şekilde yürütülerek istenilen sonuçların elde edilmesi, uygulamanın yürütücüsü olan öğretmenlerin donanım ve yeterliğiyle doğrudan ilgilidir. Engin tecrübelere sahip, çağdaş yaklaşım, yöntem ve teknikleri uygulayan öğretmenler, tüm eğitim uygulamalarında olduğu gibi, ölçme ve değerlendirme alanında da olumlu tutum içerisinde hareket ederek istenilen hedefe ulaşabileceklerdir. Öğretmenlerin uygulamalarına bakıldığında, öğretmen merkezli yaklaşımın hâkim olduğu, yeni öğretim yöntem ve tekniklerine uygulamada yer vermede yetersiz kaldığı görülmektedir. Genel durum böyle olunca, uygulamada farklı bir bilgi ve deneyim gerektiren ölçme ve değerlendirme çalışmaları da istenilen seviyede yürütülememektedir. Ancak, çağdaş yaklaşımları uygulamalarına taşımış, uygulanması gereken ölçme ve değerlendirme etkinliklerini yürüten öğretmenlerin sayısının günden güne arttığı da sevindirici bir gelişme olarak gözlemlenmektedir.

Bu çalışmayla, programdaki değerlendirme yaklaşımı çerçevesinde ve tecrübeli öğretmenlerin birikimlerinden yararlanarak Türkçenin eğitiminde kullanılacak olan ideal ölçme ve değerlendirme uygulamalarına işaret ederek yaygınlık kazanması amaçlanmıştır. Eserin, Türkçenin hedef kitle için belirlenen eğitim hedeflerine ulaşılmasında, ölçme - değerlendirme etkinlikleriyle bu alandaki öğrenme eksikliklerinin giderme, öğrenciye geri bildirim sağlama ve öğrencilerin kendi özelliklerini öne çıkarmalarına imkân veren değerlendirmelerde bulunma gibi uygulamaların yerleşmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Daha da önemlisi, her ne kadar amacı ve içeriği açısından merkezi sınavlarla örtüşmesine de tüm eğitim etkinliklerinde öğrenci nitelikleri göz önünde bulundurularak süreç değerlendirmenin uygulamada yaygınlaşmasını sağlayacağı beklenmektedir. Bu amaçla, alternatif ölçme ve değerlendirme anlayışı çerçevesinde bütüncü, tamamlayıcı uygulamalarla işlevinin artırılması amacıyla öz değerlendirme, akran değerlendirme, performans görevi, proje çalışmaları vb. araçların kullanılarak ölçme ve değerlendirme uygulamaları bir bakıma işlevini yerine getirmiş olmakta ve öğrencilerin Türkçe eğitiminde hedeflenen kazanımlara sahip olabilmelerine ortam hazırlanmaktadır.

Çalışmanın Türkçe eğitimi ile ilgilenenlere yararlı olması dileğiyle...

Doç. Dr. Ali GÖÇER

Ağustos 2014, Erenköy-Melikgazi/Kayseri

İKİNCİ BASKI İÇİN ÖN SÖZ

Eğitimde en öncelikli amaç, öğrencilerin ilgi, eğilim ve yeteneklerinin belirlenerek onları tutum, bilgi ve becerilerle donanımlı kılarak gerçek yaşama hazırlamaktır. Eğitimin bu amacına ulaşmasında öğrenme sürecinin en etkin ve dinamik unsuru olan ölçme ve değerlendirme uygulamalarını yerli yerince hayata geçirmek gerekmektedir.

Günümüz dünyasında kişilerin kendi çalışma alanlarında yoğunlaştıkları ve belirledikleri bir alanda uzmanlık kazanma amacını taşıdıkları ortadadır. Belli bir alanda ihtisaslaşma, çağın getirdiği bir zorunluluk olması yanında çalışılan disiplinin içeriği, dinamiği, hedef ve amaçlarının da farklı olması, yapılan çalışmaların verimliliğinin belirlenmesinde farklı yöntem ve araçların kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Durum böyle olunca, genel olarak 'eğitimde ölçme ve değerlendirme' çalışma alanı yanında, süreç ve içerik açısından farklılıklar gösteren farklı alanlardaki çalışmaların verimliliklerinin belirlenmesinde de farklı uygulamalara başvurulması gerekecektir. Elinizdeki kitap Türkçe eğitimi alanında gerçekleştirilen eğitim uygulamaları çerçevesinde yürütülmesi gereken ölçme ve değerlendirme yöntem ve araçlarını konu edinmektedir. Kitabın, ölçme ve değerlendirme çalışma alanını, alan eğitimi bağlamında ele alınarak hazırlanmış bir içeriğe sahip olması önemli görülmektedir.

Bu çalışmanın, yazarın Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme uygulamalarını konu edinen ve 2005 yılında tamamlanan doktora tezinin temel alınarak hazırlandığı kitabın ilk baskı ön sözünde belirtilmişti. Tezin hazırlanmasından bu güne kadar çeyrek asra yakın geçen zaman sürecinde ölçme-değerlendirme alanında görülen gelişmelerin bir sonucu olarak oluşturulan metin üzerinde bazı ekleme ve değişiklikler yapılması gerekmiştir. Bu çerçevede, kitapta günümüzde öne çıkan yeni, tamamlayıcı ölçme-değerlendirme yöntem ve araçlarına da değinilmiştir.

Eğitim ortamında gerçekleştirilen öğrenme-öğretme-öğreşme süreçlerinin öğrencilerin ilgi, eğilim ve yeteneklerinin belirlenerek bu doğrultuda planlanıp sürdürülmesi için ölçme ve değerlendirme uygulamalarının işlevsel olarak hayata geçirilmesi gerekir. Ayrıca, öğrenme-öğretme-öğreşme süreçlerinin kazanımlar doğrultusunda biçimlendirilerek ilerletilmesi ve elde edilen sonucun ne durumda olduğunun da ortaya konulması gerekir. Görüldüğü gibi ölçme ve değerlendirme uygulamaları, eğitimin tüm aşamalarında göz önünde bulundurulması gereken ve sürecin amaçlar doğrultusunda yürütülüp sonlandırılmasında ortama dinamizm katan bir unsurdur. Yani için ölçme ve değerlendirme uygulamaları eğitimin her aşamasının olmazsa olmazıdır.

2. baskısı yapılan Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme adlı kitabın Türkçe eğitimi alanı ile ilgilenenlere yararlı olması ve Türkçenin eğitimi süreçlerinin verimliliğine katkı vermesi dileğiyle...

Prof. Dr. Ali GÖÇER

Ocak 2018, Çay Bağları, Erenköy - Kayseri

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	vii
İkinci Baskı İçin Ön Söz.....	ix
Tablolar Listesi.....	xvi
Şekiller Listesi.....	xix

1. BÖLÜM

EĞİTİMDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme.....	1
Öğrenme-Öğretme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirme.....	1
Öğrenme-Öğretme Sürecinde Değerlendirmenin Yeri ve İşlevleri.....	2
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirmenin Amacı ve Önemi.....	12

2. BÖLÜM

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMENİN İÇERİĞİ VE NİTELİĞİ

Ölçme ve Değerlendirme Nedir?.....	17
Ölçme.....	17
Ölçmenin önemi.....	18
Bir Ölçme Aracında Bulunması Gereken Özellikler.....	19
Geçerlik.....	20
Güvenirlilik.....	22
Kullanışlık.....	24
Objektiflik.....	26
Ayırt Edicilik.....	27
Örnekleyicilik.....	27
Uygulanabilirlik.....	27
Puanlanabilirlik.....	28
Değerlendirme.....	28
Öğretim Etkinliğinin Değerlendirilmesi.....	30
Ölçme ve Değerlendirme Arasındaki İlişki.....	33
Öğretmenlerin Göz Önünde Bulundurmaları Gereken Ölçme ve Değerlendirme İlkeleri.....	35

3. BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMEİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Geçmişten Günümüze Ölçme ve Değerlendirmenin Genel Görünümü.....	39
Millî Eğitim Şûralarında Ölçme ve Değerlendirme.....	40
Tebliğler Dergisinde Yayımlanan Yönetmelikler Çerçevesinde Ölçme ve Değerlendirme ile İlgili Değişme ve Gelişmeler	46
İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Ölçme ve Değerlendirme.....	58
Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme.....	68

4. BÖLÜM

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIM, YÖNTEM VE ARAÇLARI

Türkçe Eğitiminde Değerlendirme Yaklaşım, Yöntem ve Araçları.....	73
Sonuç (Geleneksel) Değerlendirme.....	74
Süreç (Tamamlayıcı, Yeni, Alternatif) Değerlendirme.....	74
Sonuç Odaklı Ölçme-Değerlendirme Araç ve Uygulamaları.....	76
Sonuç Odaklı Değerlendirme Anlayışının Nitelikleri.....	76
Yazılı Sınavlar.....	77
Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) Sınavı	94
Süreç Odaklı Değerlendirme Araç ve Uygulamaları	98
Süreç Odaklı Değerlendirme Anlayışının Nitelikleri.....	101
Süreçte Öğrenci Performansını Belirleme Yöntem ve Araçları.....	101
Süreçteki Öğrenci Performansına Yönelik Durum Belirleme.....	102
Performans Değerlendirme	103
Performans Görevleri.....	107
Proje Çalışmaları.....	110
Öğrenci Ürün Seçki Dosyası (Portfolyo)	115
Yapılandırılmış Grid.....	123
Tanılayıcı Dallonmuş Ağaç	125
Gözlem Tekniği (Gözlem Formu, Gözlem Defteri)	126
Kavram Haritaları.....	129
Çalışma Yaprakları.....	130

Anekdöt Kayıtları.....	131
Kontrol Listeleri	132
Öğrenen Özerkliğine Dayalı Değerlendirme	133
Öğrencilerin Ölçme ve Değerlendirme Sürecine Katılması	134
Öz Değerlendirme	135
Akran Değerlendirme	137
Grup Değerlendirme	140
Tutum Ölçeği Verileri.....	142
Öğrenci/Öğrenme Günlükleri.....	142
Öğrencilerle Mülakat (Görüşme Tekniği)	143
Drama (Rol Oynama Tekniği).....	144
Dereceli Puanlama Anahtarları.....	145
Holistik (Genelleyici, Bütünsel) Değerlendirme	150
Analitik (Ayrıştırıcı, Çözümsel) Değerlendirme	151
Çoklu Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	159

5. BÖLÜM

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE SÜREÇ ODAKLI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UYGULAMALARI

Türkçe Eğitiminde Süreç Odaklı Değerlendirme Çalışmaları	166
Süreç Odaklı Değerlendirmenin Uygulama Ayakları	173
Bir Ders Saati Bağlamında Değerlendirme.....	173
Metni İşleme Sürecinde Değerlendirme	175
Tema Sonu Değerlendirme.....	182
Dönem ve Yıl Sonu Değerlendirme.....	186

6. BÖLÜM

DİL BECERİLERİNİN GELİŞİM VE KULLANIM DURUMUNUN BELİRLENMESİ

Dil Becerilerini Kullanabilme Yeterliklerinin Değerlendirilmesi	187
Ölçme-Değerlendirmede Amaç ve Kazanımların İşlevi ve Belirleyici Rolü	191
Kazanım Temelli Değerlendirme	192
Hedeflenen Becerinin Türüne Göre Değerlendirme	193
Okuma Becerisinin Değerlendirilmesi	195
Öğrencilerin Okuma Becerisine Yönelik Gelişim Durumları ve Okuma-Anlama Yeterliklerinin Belirlenmesi	197
Okuma Becerisinin Gelişim Durumunun Belirlenmesinde Kullanılabilecek Alternatif Değerlendirme Araçları	211
Dinleme Becerisinin Değerlendirilmesi	214
Öğrencilerin Dinleme Becerisi Gelişim Durumları ve Dinleme- Anlama Yeterliklerinin Belirlenmesi	214
Dinleme Becerisinin Gelişim Durumunun Belirlenmesinde Kullanılabilecek Alternatif Değerlendirme Araçları	226
Konuşma Becerisinin Değerlendirilmesi	230
Konuşma Becerisinin Gelişim Durumunun Belirlenmesinde Kullanılabilecek Alternatif Değerlendirme Araçları	235
Yazma Becerisinin Değerlendirilmesi	246
Yazılı Sınavlarda Kompozisyon Sorusu ve Yazma Becerisinin Değerlendirilmesi	247
Dil Becerilerinin Etkin Kullanımında Dil Bilgisi Öğrenme Alanından Yararlanma Durumunun Belirlenmesi	272

7. BÖLÜM

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMEDE ÖNEMLİ BİR ARAÇ OLARAK SORU

Hedeflere Ulaşma Durumunun Belirlenmesinde Soru.....	275
Soruların İşlevleri.....	277
Bloom Taksonomisinin Basamakları ve Bu Basamakların Özellikleri.....	283
Soruların Hazırlanmasında ve Uygulanmasında Dikkat Edilecek Noktalar	289
Soru Çeşitleri	289
Açık Uçlu Maddeler (Uzun Cevap Gerektiren Sorular)	290
Boşluk Doldurmalı Maddeler (Sorular).....	292
Kısa Cevaplı Maddeler (Sorular)	292
Doğru-Yanlış Maddeleri (Soruları)	295
Eşleştirme Maddeleri (Soruları).....	296
Çoktan Seçmeli Maddeler (Sorular).....	298

8. BÖLÜM

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UYGULMALARININ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkçe Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşım ve Uygulamaları.....	301
Öğretmenlerce Uygulanmış Türkçe Yazılı Sınav Soruları ve Bu Soruların Taksonomik Açıdan Değerlendirilmesi	305
Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Sorular ve Öğretmen Uygulamalarına Dayalı Cevaplar.....	307
Türkçe Eğitiminde Öğretmenlerin Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarına Katkı Sağlayabilecek Bazı Öneriler	325
Sözlükçe	332
Ekler	335
Kaynaklar.....	351

Tablolar Listesi

Tablo 1. Ölçme ve Değerlendirmede Geleneksel Yöntem ve Yapısalçı Yaklaşımı Kullanan Öğretmenlerin Özellikleri	10
Tablo 2. Ölçme ve Değerlendirme Arasındaki İlişki.....	34
Tablo 3. Yazma Ölçeği (Kompozisyon Puanlama Anahtarı)	83
Tablo 4. Araştırma-İnceleme Çalışmaları Değerlendirme Ölçütleri.....	96
Tablo 5. İlköğretim Okullarında Öğrencilere Verilecek Notlar, Puanlar ve Dereceleri	97
Tablo 6. Süreç Değerlendirme Araçları ve Kullanma Amaçları	100
Tablo 7. Performans Görevi Dereceli Puanlama Anahtarı	108
Tablo 8. Proje Değerlendirme Ölçeği.....	113
Tablo 9. Ürün Seçki Dosyalarına Konulabilecek Ürünler	118
Tablo 10. Çalışma Dosyası Değerlendirme Ölçeği.....	121
Tablo 11. Çalışma Dosyası Değerlendirme Ölçeği.....	123
Tablo 12. Yapılandırılmış Grid Tekniği Soru Örneği.....	124
Tablo 13. Öğrenci Tanıma ve Gözlem Formu.....	127
Tablo 14. Proje Çalışması Akran Değerlendirme Formu.....	138
Tablo 15. Akran Değerlendirme Formu	140
Tablo 16. Grup Değerlendirme Formu.....	141
Tablo 17. Öğrenci Günlükleri Değerlendirme Gözlem Formu.....	143
Tablo 18. Dereceleme Ölçeği.....	149
Tablo 19. Bütüncül Rubrik Örneği (Sözlü Sunum).....	150
Tablo 20. Analitik Puanlama Listeleri için Bir Şablon Örneği	152
Tablo 21. Çözümleyici Ölçme ve Değerlendirme Örneği.....	153
Tablo 22. Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubric).....	154
Tablo 23. Tema Sonu Değerlendirme Gözlem Formu.....	184
Tablo 24. Tema Sonu Öz Değerlendirme Formu	185
Tablo 25. Soruları Temsil Eden Hedeflerin Sınıf ve Alanlara Göre Dağılımı	189
Tablo 26. Bilişsel, Duyuşsal ve Psiko-Motor Alan Davranışları	194
Tablo 27. Kazanımlarla İlişkilendirilecek Bilişsel ve Duyuşsal Alan Basamakları	204
Tablo 28. Okumaya Yönelik Soruların Bilişsel ve Duyuşsal İçeriğiyle Barrett Taksonomisinde Hitap Ettiği Basamağın Belirlenmesinde Kullanılabilecek Ölçek	209
Tablo 29. Okuduğunu Anlatma Yoluyla Okuduğunu Anlamayı Değerlendirme Rubriği.....	211

Tablo 30. Okuma Prozodisi Rubriği.....	212
Tablo 31. Prozodik Okuma Ölçeği.....	213
Tablo 32. Bilişsel, Duyuşsal ve Psiko-Motor Alan İçerik Bilgileri.....	216
Tablo 33. Dinleme/İzleme Becerisi Gözlem Formu.....	221
Tablo 34. Dinleme Becerisinin Gelişimini Kontrol Listesi	223
Tablo 35. Dinleme Becerisi Öğrenci Gözlem Formu.....	225
Tablo 36. Aktif Dinleme Rubriği	229
Tablo 37. Dinlediğini Anlama Dereceli Puanlama	230
Tablo 38. Konuşma Becerisi Performans Kontrol Listesi.....	236
Tablo 39. Konuşma Becerisi Akran Değerlendirme Formu	236
Tablo 40. Konuşma Becerisi Dereceli Puanlama Anahtarı	238
Tablo 41. Etkili Konuşma Rubriği	239
Tablo 42. Konuşma Becerisi Gelişim Durumu Belirleme Ölçeği.....	241
Tablo 43. Konuşma Ölçeği.....	242
Tablo 44. Konuşma Becerisi Kontrol Listesi	243
Tablo 45. Konuşma Becerisi Öğrenci Gözlem Formu	245
Tablo 46. Taksonominin Bilişsel Süreç Boyutu ve Alt Kategorileri	250
Tablo 47. Öz Değerlendirme Formu	253
Tablo 48. Akran Değerlendirme Formu	255
Tablo 49. Grup Değerlendirme Formu.....	256
Tablo 50. Yazma Becerisi Analitik Rubrik.....	258
Tablo 51. Kompozisyon Analitik Puanlama Anahtarı.....	259
Tablo 52. Yazılı Anlatım Dereceli Puanlama Anahtarı.....	260
Tablo 53. Yazılı Anlatımı Değerlendirme Formu	265
Tablo 54. Yazma Becerisi Değerlendirme Ölçeği	266
Tablo 55. Düzeltme Sembolleri ve Anlamları.....	272
Tablo 56. Bilişsel Alan Basmaklarına Göre Hedeflerin Nitelikleri, Gerçekleştirilebilecek Etkinlikler ve Örnek Soru İfadeleri	282
Tablo 57. Hedeflerin Yatay Kaynaşıklığı ve Dikey Aşamalılığı.....	286
Tablo 58. Bloom Taksonomisinde Bilişsel Alan Özellikleri ve Soru Örnekleri	287
Tablo 59. Sınav Sorularının Sınıflara ve Seviyelere Göre Dağılımı.....	306
Tablo 60. Okuduğunu Anlayabilme Yeterliği Belirleme Rubriği.....	337
Tablo 61. Dinlemeye Yönelik Tutum Ölçeği	338
Tablo 62. Konuşma Becerisi Dereceli Puanlama Anahtarı	339
Tablo 63. Yazma Becerisi Analitik Puanlama Ölçeği	340

Tablo 64. Yazma Becerisi Kendini değerlendirme ölçeği	341
Tablo 65. Okuma Becerisini Değerlendirme Gözlem Formu.....	342
Tablo 66. Konuşma Öz Değerlendirme Ölçeği.....	342
Tablo 67. Türkçe Dersi Okuma Becerisi Gözlem Formu	343
Tablo 68. Dinleme Ölçeği.....	344
Tablo 69. Yazma Ölçeği.....	345
Tablo 70. Konuşma Ölçeği.....	346
Tablo 71. Konuşma Akran Değerlendirme Ölçeği.....	346
Tablo 72. Konuşma Değerlendirme Kartı	347
Tablo 73. Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubrik) Hazırlamada İçerik Çerçevesi (Konuşma Becerisi)	348
Tablo 74. Performans Değerlendirme Formu.....	349
Tablo 75. Duyuşsal Alan Gözlem Tablosu.....	350
Tablo 76. Psikomotor Alan Gözlem Tablosu	350

Şekiller Listesi

Şekil 1. Öğrenme ve Öğretme Sürecini Etkileyen Değişkenler	2
Şekil 2. Öğrenme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirmenin Yeri.....	6
Şekil 3. Öğrenme ve Öğretme Sürecini Etkileyen Değişkenler	8
Şekil 4. Öğrenme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirmenin İşlevi.....	9
Şekil 5. Öğretim ve Değerlendirmenin İç İçeliği.....	13
Şekil 6. Ölçme Sürecinin Şematik Yapısı	19
Şekil 7. Değerlendirme İşleminin Şematik Yapısı	29
Şekil 8. Değerlendirme Çeşitleri.....	31
Şekil 9. Tanılayıcı Dallanmış Ağaç Örneği.....	125
Şekil 10. Değerlendiriciye Göre Çoklu Değerlendirme Modeli	160
Şekil 11. Kullanılan Yöntem ve Araçlara Göre Çoklu Değerlendirme Modeli	161
Şekil 12. Öğrenme Süreci Uygulamalarda Ölçme ve Değerlendirme	171
Şekil 13. Genel İzlenime Dayalı Bütünsel Değerlendirmeler	262
Şekil 14. Çözümleyici Değerlendirme Örneği.....	262
Şekil 15. Genel İzlenime Dayalı Bütüncül Değerlendirme Örneği.....	263
Şekil 16. Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme Yöntem ve Araçlarının Şematik Yapısı.....	336

1. BÖLÜM

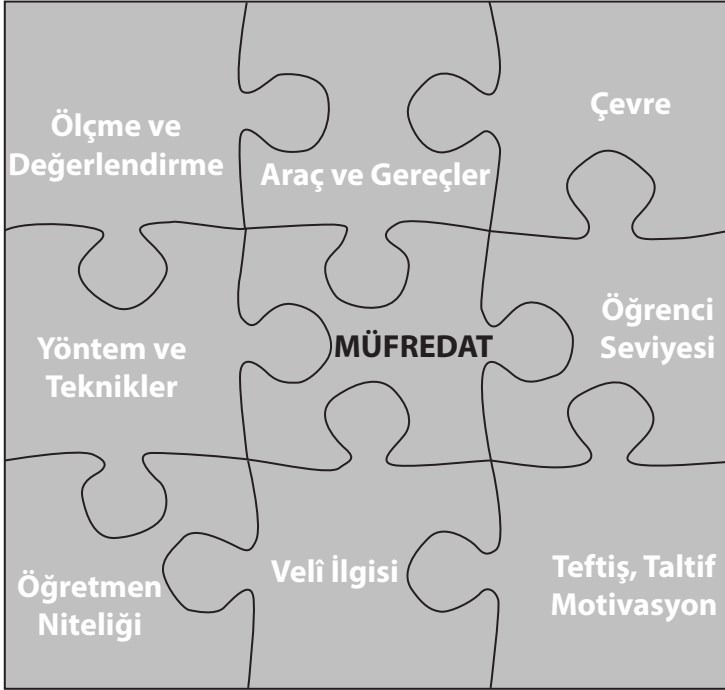
EĞİTİMDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Öğrenme-Öğretme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirme

Eğitim sisteminin bir ögesi olarak düşünülen değerlendirme, bir yandan öğrenci hakkında çeşitli kararlar vermede diğer yandan da öğrenme-öğretme yetersizliklerini ve bunların kaynaklarını ortaya çıkarmada işlevi vardır. Yetersizlikler sistemin girdileri, süreci veya değerlendirme süreci ile bunlar arasındaki ilişkilerden kaynaklanır. Buna göre, değerlendirme denince, eğitim sistemini oluşturan öğelerin değerlendirilmesi anlaşılmalıdır. Bu sistemi oluşturan değerlendirme konuları şöyle sıralanabilir: girdiler, süreç (işlemler), çıktılar ve değerlendirme (Öncü, 1994, s. 22-23).

Öğrenme ve öğretme süreci birbiriyle içi içe olan birçok değişkenin bir arada kullanıldığı karmaşık bir süreçtir. Okul ve çevre, öğrenen özellikleri, öğretmen nitelikleri, süreçte kullanılan yöntem ve teknikler, araç ve gereçler, veli ilgisi, teftiş sistemi gibi birçok değişken bu sürecin unsurlarıdır. Bu süreçte belirleyici olan temel unsur ilgili disiplinin müfredatıdır. Bir dersin müfredatı ya da öğretim programı öğrenme ve öğretme sürecinin adeta yol haritasıdır. Bütün planlamalar, öğretim programı çerçevesinde yapılır. Öğrenme ve öğretme süreci ile öğrencilere kazandırılacak beceriler, programın öngördüğü temel amaçlar ve bu amaçlar çerçevesinde listelenen alt kazanımlar ölçüt alınarak kazandırılmaya çalışılır. Erdoğan ve arkadaşlarına (1980) göre, amaçlar davranışlara dönüştürülebilecek ifadelerle öğrenciye kazandırılması tasarlanan özellikler (bilgiler, beceriler, tutumlar, ilgiler, alışkanlıklar vb.) davranışlar hâlinde (beceriye dönük) ifade edilir. Bu açıdan amaçlar, öğrenmeye, eğitim etkinliklerine yön verir; öğrenme yaşantılarının düzenlenip öğrencilere kazandırılmasında rol oynar (s. 30).

Öğrenme ve öğretme sürecinde etkinlikler gerçekleştirilerek hedeflenen kazanımların kazandırılması ve öğrencilerin kazanımlarını beceri olarak sergileyebilmeleri için ortamlar oluşturulur. İşte öğrenme ve öğretme süreci etkinliklerinin hedeflenen kazanımların kazanılmasını sağlayacak şekilde ilerleyebilmesi ve öğrenen özellikleri dikkate alınarak sürecin biçimlendirilmesini sağlayacak temel unsur da ölçme ve değerlendirme uygulamalarıdır. Ölçme ve değerlendirme öğrencilerin tanınmasından sürecin planlanmasına, etkinlikleri biçimlendirmeden, sürecin istenilen içerikte ilerlemesine ve süreçte yapılan çalışmaların verimliliğinin belirlenmesine kadar birçok işleviyle sürecin bütün aşamalarında bulunan dinamik yapı bir unsurdur.

Şekil 1. Öğrenme ve Öğretme Sürecini Etkileyen Değişkenler

Öğrenme-Öğretme Sürecinde Değerlendirmenin Yeri ve İşlevleri

Ölçme ve değerlendirme eğitimin vazgeçilmez bir parçasıdır. Öyle ki ölçme ve değerlendirmesiz bir öğretim neredeyse düşünülemez. Öğretimin olduğu her dönemde kuşkusuz ölçme ve değerlendirmeye ihtiyaç duyulmuş; öğretmen görüşleri, sınavlar, portfolyolar ve daha pek çok araçla öğrenci başarısı ortaya konulmaya çalışılmıştır (Başol, 2013, s. 3).

Tüm öğretim etkinlikleri gibi, ölçme ve değerlendirmenin temel işlevini öğrenmeyi geliştirmek ve çeşitli şekillerde öğretim etkinliğini artıran ve öğretimi tamamlayan süreç olarak nitelendiren Karaca (2008), bu temel işlevi yanında aşağıda sıralanan işlevleri açısından ölçme ve değerlendirmenin gerekliliğini belirtmiştir (s. 2-3):

- Öğretim ile belirlenen amaçlara ne ölçüde ulaşıldığını belirlemede,
- Öğretim kararlarının alınabilmesinde,
- Öğretim yöntem ve materyallerinin öğretimin amacına uygun olmasını sağlamada,
- Öğretimin konu gereklerine ve öğrenci özelliklerine uygun olmasını sağlamada,
- Öğretim kararlarının konuyla ilgili, anlamlı ve güvenilir bilgiye dayanmasında,
- Öğrencilerin öğretim süreci hakkında düzenli olarak bilgilendirilmesinde,
- Öğretimde başarılı olan öğrencilerin güdülenmesinde,
- Öğretimin başarılı olamayan öğrencilere yönelik çözümler getirebilmesinde,
- Öğretim aksaklıklarının giderilmesinde işlev görür.

Başol (2013) da ölçme ve değerlendirmenin başlıca işlevlerini şu şekilde sıralamıştır (s. 18-20):

- Ölçme ve değerlendirmenin temel işlevi öğrencilerin eğitim-öğretimle hedeflenen kazanımlara ne derece sahip olduklarının ortaya koymasıdır.
- Öğretim programları kapsamında bilişsel öğrenmelerin yanı sıra konuya uygun tutum ve beceriler de ölçme ve değerlendirmeye konu olabilir.
- Ölçme ve değerlendirme olmaksızın bireylerin başarı veya başarısızlığını somut olarak ortaya koymak mümkün değildir.
- Ölçme ve değerlendirme yoluyla öğrencilerin öğretimle ilgili özel ihtiyaç ve tercihlerini ortaya çıkarmak mümkündür.

Öğrenme sürecini öğrencilerin bireysel farklılıklarına uygun halde biçimlendirerek öğrenme ortamını zenginleştirmek ve eğitimi etkinleştirmek için ölçme ve değerlendirme uygulamaları gerçekleştirilir. Motivasyon, kendini yenileme, rehberlik ve yönlendirme gibi birçok konuda ölçme ve değerlendirmenin önemi yadsınamaz.

Verilen eğitimle öğrencilerin bilişsel yeterliklerinin yanında duyuşsal ve devinişsel gelişmelerinin belirlenmesinde ölçme ve değerlendirme işe koşulur. Öğrencilerin ilgilerinin, becerilerinin, istek ve tutumlarının ortaya çıkarılmasında, öğrencilerin yeteneklerini keşfetmelerinde ve var olan gizil potansiyellerini gösterebilmelerine fırsat yaratmada ölçme ve değerlendirme çalışmaları önemli işlev görebilir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, öğrenme ve öğretme sürecinin her aşamasında dikkate alınması gereken bir unsur olarak ölçme ve değerlendirmeyi önemsiz görmemek, uygulamalarını ihmal etmemek gerekir. Çünkü ölçme ve değerlendirme öğrenme sürecinin ayrılmaz bir parçası, sürecin yönünü belirleyen vazgeçilmez bir unsurdur.

Eğitimde Ölçme ve Değerlendirmenin Yararları

Eğitimde değerlendirmenin sağladığı başlıca yararlar şunlardır (Gümüş, 1976, s. 55-56):

- Değerlendirme, öğretmene öğrencilerini tanıtır.
- Değerlendirme, öğrenciye durumunu bildirir ve çalışmaya sürükler.
- Değerlendirme, yöneticinin işini kolaylaştırır.
- Değerlendirme, öğretimi geliştirir.
- Değerlendirme, öğretmenin rehberlik yapmasını kolaylaştırır.
- Değerlendirme, öğretimi kolaylaştırır.
- Değerlendirme, dolaylı olarak öğretmenin kendisini değerlendirmesini sağlar.
- Değerlendirme, yönetici, anne, baba ve velilere öğrencinin durumunu bildirir.

Eğitimde ve Ölçme-Değerlendirmede Kazanımların Belirleyici Rolü

Ölçme ve değerlendirmenin temel işlevleri dikkate alındığında öğrenme ve öğretme sürecinin her aşamasında uygulanması gereken bir unsur olduğu görülmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, ölçme ve değerlendirme okulun açıldığı ilk günden dönemin son gününe kadar devam etmesi gereken dinamik bir süreçtir. Bu sürecin amaca hizmet edecek şekilde ilerlemesi, eğitimin hedeflenen kazanımlar doğrultusunda ilerlemesine ve sonuçlanmasına bağlıdır. Eğitimin hedefler

doğrultusunda ilerlemesi ve sonuçlanmasının belirlenmesi ölçme ve değerlendirme uygulamalarını zorunlu kılmaktadır. Ölçme ve değerlendirme uygulamalarının hareket noktası da varılacak hedeflerin düzeyi, yani dersin öğrencilere kazandırmayı hedeflediği kazanımlardır.

Hedeflerin kazanım şeklinde ifade edilmesini ardından, öğretmen hangi etkinliklere yer vermesi gerektiğine karar vererek öğretim faaliyetlerini planlar. Önceden hazırlanan öğretim planı doğrultusunda sürdürülen faaliyetlerin kontrol altında yürütülmesi gerekir. Bu amaçla, ders içeriğini yansıtan, öğretim faaliyetlerine uygun şekilde tasarlanmış, kazanımları ölçmeye dönük önermelerden oluşan sınavlar geliştirilir (Başol, 2013, s. 4). Hem öğretim etkinliklerinin planlanması hem de etkinliklerle ulaşılan sonuçların değerlendirilmesi için geliştirilen ölçme aracının oluşum sürecinde temel belirleyici unsur hedeflenen kazanımlar ve bu kazanımların düzeyidir.

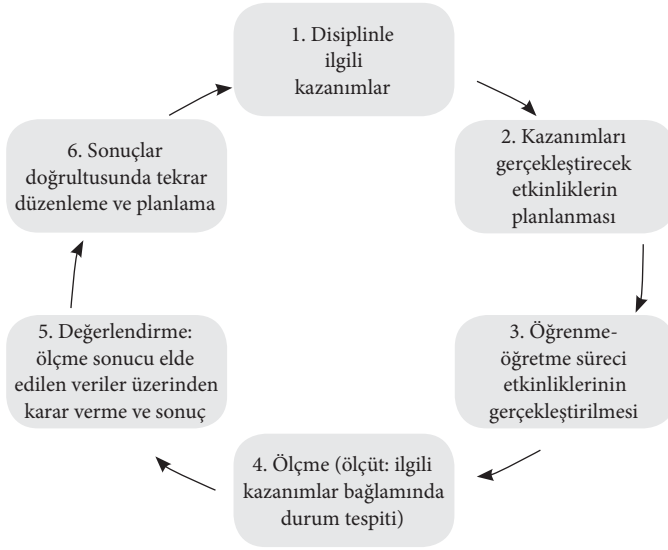
Öğrencide kazanımların istenen düzeyde gerçekleşmesi uygulanan eğitimin başarısına, kazanımların istenen düzeyde gerçekleşmemesi de uygulanan eğitimin başarısızlığına kanıttır. Bu bakımdan öğretimin başarılı olup olmadığı, öğrencilerde kazanımların gerçekleşme düzeyinin ölçülüp değerlendirilmesiyle olanaklıdır. Öğretim sürecinin her aşamasında önemli görevler üstlenen kazanımlar, süreç boyunca öğretimin planlanmasına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine yol gösterirler. Kazanımlar bir dersin ana yapısını oluşturur, öğrencilerin hangi temel bilgi ve becerileri hangi zihinsel düzeyde öğrenmeleri gerektiğini vurgularlar. Bir başka deyişle kazanımlar, öğretim süreci sonunda elde edilecek öğrenme çıktılarının hangi özellikleri taşıması gerektiğini ifade ederler. Bu nedenle kazanımlar, eğitim sisteminin belkemiğini oluştururlar (Kutlu vd., 2010, s. 1203).

Öğretmenlerin bir derse ilişkin öğretim etkinliklerini, ölçme ve değerlendirme uygulamalarını kazanımlardan bağımsız yapması, ilgili dersin hedeflediği öğrenme çıktılarına ulaşmasını güçleştirir. Ölçme sonuçlarının anlamlı bilgiler vermesi öğretmenlerin testle ve testteki sorularla neyi ölçmek istediklerini çok iyi tanımlamalarına bağlıdır. Kazanımlara uygun hazırlanmayan sorular, öğrencilerin başarısı hakkında doğru bilgiler vermeyeceği gibi, öğrencilerin derse karşı olumsuz tutum geliştirmelerine de yol açacaktır (Kutlu vd., 2010, s. 1203). Bu bakımdan farklı eğitim kademelerinde ve farklı branşlardaki öğretmenlerin kullanacakları ölçme ve değerlendirme araçlarında yer vereceği soruların konunun içeriğine, konu bağlamında hedeflenen kazanımın düzeyine, sınıf seviyesine ve sınıftaki öğrenci yeterliklerine uygun olarak hazırlanması gerekir.

Etkili bir öğretim için öğretimde ölçme ve değerlendirmeye sıklıkla başvurulur. Okul öncesi dönemden itibaren yapılan değerlendirmelerden, mesleki özellik-

lerin belirlenmesi, belgelenmesi ve hazır olma değerlendirmelerine kadar uzanan bir genişlik içinde öğrencilerin sürekli olarak ölçülüp değerlendirildiği görülmektedir (Hovardoğlu ve Sezgin, 1985/1997, akt. Karaca, 2008, s. 3).

Başol'a (2013) göre, öğrenci başarısının notla ifade edilmesi ile ölçme ve değerlendirme işlemi son bulmaz. Elde edilen dönütler doğrultusunda öğretim tekrar gözden geçirilir, hatalı ve eksik öğrenmeler giderilir. Ölçme ve değerlendirme öğretimde başvurulan süreğen bir döngü gibidir (s. 4).

Şekil 2. Öğrenme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirmenin Yeri

Görüldüğü gibi ölçme ve değerlendirme öğrenme ve öğretme sürecinin her aşamasında dakik ve canlı olan dinamik yapı bir uygulama biçimidir. Yani eğitimin olmazsa olmazıdır. Değerlendirme sonuçlarına göre planlama ve düzenlemeler yapılarak ya konunun tekrarına karar verilir ya da yeni bir konunun işleniş planı alınarak süreç yeniden başlar. Sürecin biçimlendirilmesinde ölçme ve değerlendirmenin işlevi kadar ölçme ve değerlendirmenin içeriğinin ve uygulama biçiminin belirlenmesinde de kazanımların (hedeflerin) belirleyici bir rolü olduğu da unutulmamalıdır. Bir başka ifade ile hem öğrenme ve öğretme sürecinin amaçlar doğrultusunda yürütülmesinde hem de yapılacak ölçme ve değerlendirmenin gerçekleştirilmesinde kazanımların belirleyici bir rolü vardır.

Stark'a (1998) göre, öğretmenler, ölçme ve değerlendirme uygulamaları sayesinde öğretimin etkililiğini değerlendirebilir ve öğrencilerin öğrenme eksikliklerini ortaya koyarak onların başarılarını belirleyebilirler (Akt. Kutlu vd., 2010, s. 1203). Bugün öğ-